

Posebne institucije kot mesto oblasti

Rehabilitacija kot civilnodružbeni projekt

Govoriti o zavodih kot o posebnih institucijah (v nadaljevanju PI) je lahko hvaležna tema, vendar je pri takem delu skrito kar nekaj pasti. Kaj izpostaviti, kaj poudariti in na kaj se osredotočiti, da bo misel učinkovita in ne bo zašla na polje jadikovanja in obsojanja. V poštev bo treba vzeti tako koristnost kakor tudi škodljivost obstoja PI. Upoštevati pa bo treba tudi to, da je običajna praksa, da se hendikepirani ljudje praviloma šolajo in usposablajo v PI, ki so ustanovljene in prilagojene prav zanje. Zato hendikepirani otroci nimajo dovolj možnosti, da bi dosegli določeno izobrazbo ali poklic v običajnih šolah. Prav to dejstvo, da je invalidni otrok pri vstopu v šolo segregiran in potisnjen v PI, je tisto temeljno križišče, kjer se ločita dve, v svojem bistvu enaki realnosti na tisto običajno in na tisto drugačno, ali kakor smo vajeni reči v žargonu, na "normalno" in "nenormalno". Znano pa je, da običajen človek sebe prepozna za normalnega z izločanjem vsega deviantnega in drugega. Ko se invalidi začnejo šolati in usposabljati v PI, se s tem odtujijo od staršev, prijateljev in običajnega okolja, nato pa so kasneje preko rehabilitacijskih institucij ali socialnih centrov ter s pomočjo rehabilitacijskih delavcev, kar pomeni s pomočjo stroke, ponovno vključeni v domače okolje, od katerega so bili odtrgani. To pa je kasneje težje, saj invalidni otroci v dolgoletnem zavodskem načinu šolanja razvijejo posebne mentalitete, rituale in načine obnašanja, ki so značilni in specifični za vsako vrsto invalidnosti posebej. Pri konkretnem

primeru slepih učijo gojence biti slep in jih s tem implicirajo na stalno odvisnost. Zato slepim ni najpomembneje to, da jih naučijo hoditi s palico ali jih priučijo Braillovi pisavi, čeprav sta mobilnost in pismenost pomembni kategoriji za neodvisno življenje. Osnovni namen je znanje, ki ga pridobijo pri šolanju oziroma usposabljanju. To pa je nekoliko vprašljivo, čeprav ne moremo eksplicitno trditi, da je podajanje učne snovi in zahtevnost obvladovanja učnega programa na nižji ravni kot v običajnih šolah, pa je dejstvo, da se kasneje, ko se slepi ljudje odločijo za študij na fakulteti, pokaže pomanjkljivo znanje in skromnejši kulturni kapital kot pri običajnih študentih. Seveda bi nam strokovnjaki, ki delajo v PI, lahko takoj postregli z argumenti, kako da delajo po enakih učbenikih in po enakih učnih programih kot običajne šole. Torej formalno vzeto ni tehtnega razloga za taka namigovanja. A je v praksi ta pojav opazen in pri invalidnih študentih občuten in prepoznaven. Kje je vzrok za ta razkorak, je težko reči in bi na tem mestu to vprašanje zahtevalo posebno razpravo. Morda je koristneje od znotraj pogledati delovanje PI in se bo odgovor kasneje pojavil vpogledom v vse tiste drobne mehanizme vsakodnevni praks in strukturiranja medsebojnih odnosov, kar je v svojem bistvu mikrofizika oblasti.

Iz tega, kar smo povedali do sedaj, lahko sklepamo, da so PI del presežne moči države nad hendikepiranim posameznikom, ki se kaže tako v obliki terapevtske kakor tudi pastoralne aktivnosti. Tako prva kakor tudi druga imata globoke zgodovinske korenine obvladovanja in discipliniranja telesa. To se v zavodih kaže na tak način, da se gojencem priporoča zdravo življenje (prehrana, razgibavanje, redno spanje, delovne terapije, fizioterapije, ki ga definira medicina, na eni strani, po drugi strani pa se discipliniranje kaže v obliki pastoralne pomoči, saj je bil v sodobni postmoderni družbi narejen premik od prisilne k terapevtski oblasti. Država ni več nad nami, ampak med nami. To pomeni, da ne deluje več od zunaj, ampak na vznotraj, se pravi, da deluje na dušo in preko nje na telo. Njeni zastopniki pa so pedagogi, vzgojitelji in psihologi. Tako se discipliniranje preko teh dveh oblik zopet poveže v mešanico discipliniranja telesa in discipliniranja duše, saj sta obe veji tu prisotni. Lahko rečemo, da je pastoralna oblast mešanica psihološke, teološke in terapevtske oblasti. Tako je struktura vsakdanjega življenja taka, da imajo gojenci na razpolago množico partikularnih tehnik, nepregledno množico metod in vsak opravlja zgolj svojo terapijo. Problem je v tem, da nihče od teh posameznikov ne vidi, kakšne družbene učinke ima ta njegova partikularna metoda kot neka individualna tehnika. To so natančno določeni družbeni učinki, ki se kažejo v obliki medsebojnih odnosov, ki se vzpostavljajo med terapevtom in gojencem. Ne vidijo tega, da je

njihov namen sicer dober, da metoda pomeni, če bi gojenci delali po njej, zanje nekaj dobrega, nekaj pozitivnega, da pa cilj teh dejavnosti ni posameznik, ampak učinki, ki se dogajajo nad njihovimi glavami, in kolikor oni tega ne prepoznavajo, rečemo, da je to nereflektirano početje.

Nehote se nam vsiljuje primerjava med zavodom in zaporom, čeprav je v svojem bistvu neposrečena. Primerneje bi bilo pokazati, kako se tako v zavodih kakor tudi v zaporih reproducirajo oblastni odnosi podrejenosti in nadrejenosti. Hierarhija moči, se pravi, neka mikrofizika moči in oblasti. Če pa vseeno poizkusimo vsaj za ilustracijo primerjati zavod in zapor, pa moramo nujno opozoriti na razlike, te pa so: v zavodih so otroci, v zaporih pa so odrasli ljudje; v zavode otroci ne prihajajo zato, ker bi kršili norme, se pravi, da prihajajo tja brez lastne krivde, v zapor pa gre človek zato, ker najprej krši pravilo; v zavodu imajo otroci cel kup storitev, ki jim jih nudijo (fizioterapijo, delovno terapijo, učilnice), imajo socialne delavce, psihologe, pedagoge in vsi pomagajo pri tem, da bi posamezniki napredovali in jim je to torej cilj, da otrok doseže določeno izobrazbo oziroma poklic, medtem ko je obsojencu v zaporu cilj najprej priti ven. Razlika je tudi ta, da če odmislimo posledice, otrok zavod lahko vsak hip zapusti, vsaj starši to lahko zahtevajo, kar pomeni, da se, formalno vzeto, to lahko zgodi vsak hip. V zaporu pa se to ne more zgoditi, tudi če bi kdo to zahteval. Res pa je, da so tako otroci v zavodu kot obsojenci v zaporu prisiljeni spoštovati določen dnevni red, določena pravila obnašanja. Pri tem pa se nihče ne vpraša, zakaj so pravila ravno taka, zakaj niso drugačna. Čeprav se na mikroravni vsakdo strinja s tem, da pravila morajo biti. Torej katera razmerja moči, kateri interesi so privedli do tega, da so pravila taka, kot so. Torej vztrajamo pri pravilih in se ne vprašamo, ali jih je mogoče spremeniti. Tudi prosti izhodi se uveljavljajo le na določen čas, pri tem pa imajo ljudje v zaporih celo neke državljanske pravice, medtem ko so otroci v zavodih praktično brez prave moči, tako dejanske kot tudi materialne, moralne in pravne. Kolikor se ne pokoravajo hišnemu redu in vsakodnevnim zahtevam pedagogov, vzgojiteljev in preostalih uslužbencev, so podvrženi določenim sankcijam. Seveda je jasno, da imajo gojenci strategije odpora, da skušajo bojkotirati obstoječo prakso, imajo alternative, da na svoj način protestirajo. Pred leti je bila v zavodu za slepe najbolj običajna kazen za kršenje obstoječih pravil takšna, da so pedagogi in vzgojitelji javno črnili kršitelje in s takimi negativnimi predznaki ustvarjali antijunake oziroma negativne svarilne zglede. "Če boste taki, kot je ta ..., ne bo v redu za vas." V moralnem smislu pa so pritiskali na zavest posameznikov, naj bodo hvaležni za to, kar so vsi pripravljeni storiti zanje in se torej vsi zanje trudijo.

V zaporih pa je tistim, ki so sposobni prevzeti neformalne vloge voditelja v hierarhiji obsojencev, priznan status nekakšnega "neformalnega paznika". Posamezni formalni vodje vedo, da bodo na skupino ali posameznika lažje vplivali ravno preko teh "neformalnih vodij", ki imajo vpliv na druge obsojence. Kadar v zavodih pride do skrajnih kršenj hišnega reda ali pravil vedenja, take posameznike izločijo tako, da slepe moralno diskvalificirajo, slabovidne pa izključijo. Foucault pravi v *Nadzorovanju in kaznovanju*, da sta tako zavod kakor tudi zapor popolni in strogi ustanovi. Obe skušata napraviti ljudi krotke in uporabne, saj je krotko telo po Foucaultu telo, ki se ga da zmanipulirati, ki se ga da podrediti, uporabiti, spremeniti in izpopolniti. V zaporu kaznovanost služi prisiljevalnim mehanizmom, ki obstajajo še druge. "Gre za procedure, ki posameznike razdeljujejo, jih ustaljujejo in jih prostorsko razvrščajo, jih plasirajo zato, da iz njih izvedejo največ časa in največ sil. Urijo njihova telesa in kodirajo vse njihovo obnašanje." Foucault pravi v istem besedilu, da je "zapor oblika, kjer preide sistem kaznovanosti v človečnost". Razumljivo je tudi, da je zavodsko usposabljanje hendikepiranih ljudi nek prehod k človečnosti v nasprotju z predinstitucionalnim usposabljanjem in šolanjem invalidov, ko so bili prepuščeni usodi. Foucault primerja zapor z neprizanesljivo šolo. Zapor je sicer kaznen za zločin, a ima še dodatno funkcijo, da bi zločinca oziroma obsojenca poboljšal, ga osvobodil njegove identitete z zločinstvom. Zavod pa te naloge nima, saj hendikep ni niti lastnost niti identiteta. Se pa zaradi dolgoletnega bivanja v PI v večini gojencev ustvari občutek vsiljene socialne vloge inferiornosti, manjvrednosti v primerjavi z učenci v običajnih šolah. V širšem smislu je to koncept hendikepa.

Koncept hendikepa je zgodovinsko in socialno determiniran. Vprašanje, kdo bo v nekem zgodovinskem trenutku hendikepiran, je vprašanje zgodovinskih, socialnih, kulturnih, ekonomskih dejavnikov. Hendikep nikakor ni vezan na fizičnost ali duševnost. Koncept hendikepa temelji na specifičnih potrebah, specifičnih pravicah, ki jih imajo ljudje, in hendikep, se pravi oviranost, pomeni oviranost pri zadovoljevanju svojih specifičnih potreb. Teh pa nimajo le ljudje na vozičkih ali slepi ali gluhi, ampak jih ima vsak človek v končni konsekvenci. To pomeni, da obstajajo specifične skupine ljudi, in zaradi tega invalidi vztrajajo pri svojem terminu invalid. S tem poudarjajo vztrajanje pri identiteti, iz tega pa izhajajo določene oblike obnašanja, izkoriščanja, financ itn.

Po drugi strani pa se dogaja, da invalidi vnaprej sprejemajo determiniranost svojega položaja v družbi in, ker se večina njih temu primerno obnaša, država meni, da ni potrebno, da bi se na tem področju kaj spremenilo. Potem so na vrsti invalidi, ki odgovarjajo, da država ne skrbi dovolj zanje, in tako se

circulus vitiosus ponavlja. Seveda je pri konceptu hendikepa stališče do samopodobe, ki pa je odvisno od stališč do lastne telesne sheme. Glede na vrsto hendikepa ta shema variira v svojih stereotipih. Odvisno je od hendikepa, ali so to ekstremitete, okončine ali stopnja prizadetosti. To pa je lahko nedvomno eden izmed razlogov za razvoj frustracij. Tako imajo tudi hendikepirani do sebe stereotipen odnos in poln predsodkov. Ta odnos pa se lahko stopnjuje ravno zato, ker obstajajo komunikacijske dificiencie.

Če povzamemo, lahko rečemo, da je ena izmed osnovnih funkcij zavoda narediti človeka, ki je po naravi stvari ekonomsko nekoristen, za usposobljenega, da si lahko sam služi kruh, s tem da se država lahko od njega odvrne v tem smislu, da nima več skrbi z njim, in ravno zato je potrebno ustvariti nekakšno krotkost, ki naj zagotovi nekonfliktnost in absolutno miroljubnost hendikepiranega posameznika nasproti državi.

Morda bi za lažje razumevanje morali reči kaj o zgodovinskem pomenu telesa kot stroja. Velika knjiga o človeku stroju je bila napisana hkrati na dveh registrih. Na anatomsko metafizičnem, katerega prve strani je napisal Descartes in so ga nadaljevali zdravniki in filozofi, ter na tehnično političnem registru, ki ga je sestavljal skupek vojaških šolskih bolnišničnih pravilnikov in empirični preiščeni postopki za nadzorovanje in popraviljanje telesnih dejavnosti. Pri prvem gre za podrejanje in uporabo, pri drugem pa za delovanje in razlago, saj je koristno telo razumljivo telo. Čeprav sta različna, imata skupne prvine.

Kot vemo, se je včasih kaznovalo preko telesa in se s tem vplivalo na dušo. Na primer, da so zvezali galiote in jim dali vesla v roke. Tako so trpeli. Sedaj pa se zgodi nasprotno, da kazenski sistemi vplivajo na dušo in preko nje na telo. Hendikepirani ljudje pa imajo na nek način telo deformirano in so zaradi tega tako ali tako v duši že prizadeti. Po mnenju drugih ljudi trpijo, razmišljajo o sebi, ker se primerjajo itn. Pri tem je treba reči, da trpljenje in nesreča nista v ekvivalentu, saj če ima kdo iznakažen obraz, ni nujno, da trpi zaradi tega. Tudi če je kdo slep ali brez roke, ni nujno, da trpi natančno zaradi tega. Lahko da trpi zaradi problemov, kakršne imajo vsi ljudje na tem svetu in vendar je od drugih ljudi smatran za nesrečneža. Največkrat hendikepirani ljudje trpijo zaradi tega, ker jih drugi ljudje označujejo za take. Po drugi strani pa, ko trpijo običajni ljudje, niso ocenjeni za nesrečne.

“Če analiziramo trenutno dogajanje v tej državi v zvezi z invalidi, lahko rečemo, da se posledica odsotnosti razrednega boja kaže v odsotnosti kakršnekoli tolerance oziroma solidarnosti. Akterji v tem družbenem polju so se zaradi odsotnosti alternativnega početja, ki izhaja iz razrednega boja, spremenili v neke zasebne akterje, ki delujejo v glavnem v svojem imenu

ali v imenu klana, ki mu pripadajo, ali občestva, ki mu pripadajo." (Dušan Rutar, zapis s predavanja.) Za obče dobro pa skrbijo ideološki rituali, kar pomeni, da ne skrbijo za obče dobro, ampak za "državne otroke". Od tega pa imajo koristi zlasti tisti, ki so sami država ali pa so del države, tako kot na primer invalidi. To se pravi, da jadikovanje nad tem, da država ni storila dosti za invalide, ni smiselno, saj so invalidi sami del države in tudi niso voljni tolerirati drugačnosti oziroma niso solidarni, ampak se med seboj zgolj tolerirajo. Tako je rehabilitacija kvečjemu boj za solidarnost in nič drugega. To pomeni, da je rehabilitacija razredni boj za drugačno družbeno polje. V tem smislu ima hendikepiran človek le dve možnosti. "Proti vednosti lahko nastopa z drugo vednostjo in skuša zmagati v hegemonističnem boju za pravo interpretacijo. V tem boju nima nikakršnih možnosti, saj kar kmalu izkusi, da je vednost povezana z močjo in da sploh ne služi razsvetlenskemu idealom, ampak prenašanju in ohranjanju razmerij moči oz. ohranjanju institucij. Njegov boj, ki ga opira na um, je sicer razsvetlenski, vendar je razsvetljenost nemočna v boju s somatizacijo ideologije." (Dušan Rutar, zapis s predavanja.)

Lahko rečemo, da PI ideološko naravnava obnašanje in razmišljanje učencev in gojencev ter jih z različnimi mehanizmi strašijo pred življenjem izven zavoda. Največkrat so to svarilni zgledi, čeprav ravno PI nosijo levji delež odgovornosti za to, da hendikepirani ljudje nepripravljeni vstopajo v "samostojno in neodvisno življenje". Tako so hendikepirani posamezniki bolj ali manj prepuščeni samemu sebi, ko pridejo enkrat ven. Kje so tu pojmi kot socialna imunost, dostojanstvo in zdrava konkurenčnost, je težko reči, dejstvo pa je, da se vse te prakse dogajajo znotraj vsakodnevnih mehanizmov oblastnih razmerij, ki se po eni strani rehabilitacijskim delavcem zdijo povsem vsakdanja in naravna stvar. Gojenci pa ob njih ravno tako nereflektirano sodelujejo. Zato je potrebna nenehna samorefleksija in reflektirano reagiranje na protislovja in konflikte, saj so užitek, nadzor in disciplina trije elementi, ki v medsebojni harmonični vzajemnosti pomagajo ohranjati in reproducirati odnose dominacije in izkoriščanja. Vsaka institucija stoji na teh treh temeljnih kamnih. Torej gre za neke prakse, ki ljudi zapirajo in pritiskajo v posebne tretmaje. Tako iz tega nastane velika institucija, ki počasi zajame celotno družbo in klasificira ljudi po medicinskih kriterijih, ki pa niso samo medicinski, ampak predvsem disciplinarni. Torej gre pri nadzoru in kazni za razmerje med disciplino in oblastjo, saj Foucault ugotavlja, da ima cela vrsta institucij podobne postopke. Sem spadajo tudi šole, zdravstvo, bolnišnice, zapor, vojska in drugi sistemi, ki delujejo podobno. Urbanizem npr., ko gre za strukturo javnih proslavij. Zanimivo pri tem pa je, da ljudje tovrstne postopke

ponotranjajo. To je mikrooblast. Gre za podložniški odnos, ki ga imajo ljudje v sebi, saj je spoštovanje do predstojnika že vgrajeno v celotno sistematizacijo. Funkcioniranje družbe pa je pogojeno s to ponotranjenostjo. Tako bolnice, zapori in PI podobno funkcionirajo. Kaznjenci, učenci, pacienti so sicer vključeni v to hierarhijo, vendar nimajo možnosti vplivati na odločitve. Stroga hierarhija obstaja med strežniki, pazniki, poveljniki, vzgojitelji, pedagogi, čemur lahko rečemo tudi piramida. Pri teh modernih humanističnih postopkih pa se oblast skriva v rehabilitacijo kot obliko družbene prakse, ki ni le preprosta pomoč, saj je njena smotrnost določena po strukturi in logiki delovanja institucij. Rehabilitacijskim delavcem, tem čuvarjem znanja in kontrolorjem vedenja, pa se njihovo lastno nereflektirano delo znotraj predpostavljenih struktur kaže kot pomoč v stilu "bodi miren, mi že vemo". Družbeno kodificiranje in kategoriziranje človeških problemov se jim kaže kot izraz dobrohotnosti in pravičnosti družbe oziroma države, saj je praksa rehabilitacije takšna, da vmes, med invalida in rehabilitacijskega delavca, vstopi institucionalno sistemski kompleks in z njim neposredno povezana diskurzivna struktura vednosti. Rehabilitacijski delavci tako sami nereflektirano delujejo pod gospodstvom stvarnih razmer. Delovni odnos je znotraj tega do potankosti opredeljen. V zaporih in PI gre torej za to, da država te ljudi ponovno vključi v sistem, če so padli iz njega, se pravi, da niso funkcionirali po pravilih. Represija ima tu le vlogo garanta teh pravil in nastopi le včasih. Tako lahko rečemo tudi, da je PI časovno omejen zapor. Klasični zapor je le nekoliko hujša oblika vsega tega.

Zaradi intenzivnosti nadzora in paternalističnih prijemov discipliniranja in kaznovanja ne pride do dvomov o samoumevnosti in nevprašljivosti takega početja. To pa se dogaja ravno zato, ker izobraževanje v PI zagotavlja le minimum vednosti, kar pa zmanjšuje možnost subjektivacije, povečujeta pa se moč in intenzivnost nadzora in usmerjanja marginalnih skupin, do katerih je država politično in socialno brezbrizna, a je vendar zelo zainteresirana za nadzor nad njimi, saj so zaradi specifičnih potreb moteči, ker zahtevajo več in drugače. To pa v širšem smislu pomeni pristanek na indoktriniranje samoumevnosti njihovega položaja, če ne rečemo ravno identitete. Tako se postavlja vprašanje, kakšen je dejanski namen vzgojiteljev v PI. Ali gre pri vseh teh načinih in metodah vsakdanjih praks za obči trend, se pravi njihovo skupno filozofijo, za nekaj, kar si lahko delijo in kar lahko gledamo na formalni ravni, ali pa gre za tisto prikrito, ki je tudi oni sami ne bi znali artikulirati, je pa prepoznava, ali za razliko posameznikov v konkretnih primerih, ko deluje njihova interna ideologija. Torej imamo raven kolektivnega pritiska na njegovi deklarativni ravni in na njegovi prikriti

ravni. Prikrivo pa je lahko namenoma ali nehote, tudi za tiste, ki to počnejo (vzgojitelji v zavodih, pazniki v zaporih). "Nemoč institucij pa lahko beležimo natanko v sorazmerju z njenim sklicevanjem na motivacijo posameznika, ki mora vedno znova zagovarjati svojo morebitno nemotiviranost" (Rutar, zapiski s predavanja). Gre torej za paradoks institucije, ki skuša svoj obstoj zagotoviti s podreditvijo subjekta. Istočasno pa se sklicuje na njegovo avtonomnost, svobodno voljo in močan značaj.

Foucault pravi, da se oblast izvaja le nad svobodnimi subjekti in le toliko, kot so svobodni. Če je človek v verigah, to ni oblastno razmerje, ampak je to fizično razmerje prisile.

Kaj je torej oblast in ali obstaja? Mladen Dolar pravi, da so oblast v resnici odnosi. Tako oblast ni določen kraj ali mesto, ki bi ga bilo mogoče občrtati in pokazati na določeno točko v družbeni zgradbi.

Klic po sožitju običajnosti in drugačnosti v istem kulturnem prostoru je torej vsak dan močnejši. Z uvedbo demokratičnega družbenega sistema prihajata v ospredje individualnost in zasebnost, ki se moreta na neki način izraziti tudi v šolskih in vzgojnih procesih. Prav tako pa tudi pri usposabljanju ljudi s specifičnimi potrebami. Nepotrebna odvisnost, ki jo izvajajo in prakticirajo PI, je le nepotreben ovinek iz običajne realnosti preko PI in nazaj v običajno realnost, ki ima ekonomske, sociološke, kulturne in psihološke posledice.

Če povzamemo PI kot rehabilitacijske ustanove, v katerih vlada neki sistem in delovni proces, ter upoštevamo samoumevnost in nevprašljivost njihovega obstoja, pri tem pa upoštevamo še predpostavke našega lastnega mišljenja, je naš prispevek k proizvodnji obstoječih načinov družbenosti nezaveden. Neposredno nas opozarja, da smo ujeti v neko strukturo. Ta struktura pa ni zunanja, ampak notranja. To je struktura našega govora oziroma jezika. Kadar imamo opravka s človekom invalidom kot eksistencialnim bitjem, kar je naš prvi idealni model, lahko ugotovimo, kako mu stopamo naproti kot človeku na osnovi vzajemne človeške identitete. Če tak človek izrazi potrebo po pomoči, smo kot ljudje, nosilci določene količine moči s potencialno možnostjo vplivanja na zadovoljitev potreb nemočnega, lahko do njega le v funkciji nekoga, ki pomaga. Tega ne velevajo nikakršna predpisana internalizirana pravila vedenja, ne institucionalni odnos, kajti postavljalec zakonov v smislu pravil vedenja smo mi kot hipotetično avtonomni nosilci volje do moči in odločanja. Mislimo, da v tem primeru ne gre za delo v pravem pomenu besede, ampak za pomoč, v kateri se kaže potreba človeka po človeku oziroma samopotrjevanje dveh človeških bitij na način njune vzajemne človeške identitete. O delu bi lahko v tem primeru govorili zgolj pogojno, in sicer v smislu aktivnosti, ki jo spremlja trošenje energije, kar sploh ni delo v pravem pomenu besede.

Kaj je torej rehabilitacija kot delo in pomoč? Dejansko se je zgodilo to, da se je prejšnja pomoč spremenila v delo kot moč. Razlika med pomočjo in delom pa je ravno v tem, da namesto spontanosti vzajemnega človeškega samopotrjevanja, kar odlikuje pomoč, v primeru dela nastopi neka zunanja smotrnost, ki je določena s strukturo institucije oziroma sistema kot subjekta. To je posebna družbena dejavnost, je profesionalna rehabilitacija, ki se konstituira takrat, kadar z vsebino določene populacije prerasejo zmožnosti njenega razreševanja, regulacija in obvladovanje znotraj siceršnjih institucij in služb, oziroma kadar se pojavi družbeno sistemska potreba po aktivnem opravljanju socialnih disfunkcij in jih vnaša v ekonomski in siceršnji razvoj pohabljenih delovne sile. Intenziven razvoj profesionalne rehabilitacije kot posebne družbene dejavnosti pa vodi predvsem v kontekst države blaginje, ki naj bi bila pomenila nekakšen agregatni pojem za sistem socialnih služb, ki naj bi s svojo aktivnostjo zagotavljale socialno blaginjo ljudi. Njen osnovni cilj je distributivni egalitarizem, osnovni regulativni princip pa pravica vseh ljudi do socialne blaginje. Ob tem pa moramo biti še posebej pozorni na to, da ideologije ne reduciramo na obliko zavesti sprevrženo, sprevrščujoče lažno mistificirajoče, in da imamo nenehno pred očmi ključno dejstvo, kako je ta ideologija na neki način tudi materialna diskurzivna praksa, organizirana v formalnem institucionalnem redu države, sistema, oziroma da poseduje določeno performativno moč, s pomočjo katere sama vzpostavlja realnost, v kateri govori. Zato je potrebno ločiti invalidnost kot eksistencialno fenomenološko kategorijo ter invalidnost kot družbeno opredeljen status.

Invalidnost kot eksistencialno fenomenološko kategorijo razumemo po načelu *ad humanum*. To pomeni, da jo razlagamo v smislu imanentno človeškega problema oziroma da ne izhajamo iz nekakšnih teoretskih konceptov po sebi, ki vedno poudarjajo njihovo posebnost in izločenost, marveč da njihove probleme razumemo, izhajajoč iz njihove dejanske vpetosti v pogoje, razmerja in procese našega vsakdanjega življenja ter implicitnega spoznanja predpostavke o naši skupni vzajemni človeški identiteti. To pomeni, da problemov invalidnih ljudi ne razlagamo, izhajajoč iz drugačnih principov, vrednot, stališč, jezika, filozofije, svetovnega nazora, kot jih uporabljamo za razumevanje problemov običajnih ljudi. Zato mora biti jasno, da imamo pri invalidih vedno opravka z družbeno-strukturno obliko neenakosti. Vsi poskusi in prizadevanja za odpravo invalidnosti enega dela družbe so dejansko le slabo slepilo in maska vse dotlej, dokler obstaja, se združuje ali se celo potrjuje potreba, se pravi zavest, predstava, ideja validnosti in običajnosti oziroma popolnosti celote.

Invalidnost kot družbenosistemska kategorija pa postavlja vse na glavo, saj nam je vse videti drugače. Tako naš lasten odnos

do invalida kot tudi sam invalid. Predvsem izgine naša neposredna človeška vzajemna identiteta. Naš odnos do invalidnosti je postal posreden. Med nas in invalida vstopi institucionalno sistemski kompleks in z njim neposredno povezana diskurzivna govorna struktura vednosti, kar z drugimi besedami pomeni, da je odslej pod gospostvom stvarnih in dejanskih razmer oziroma strukture, katere del smo. Naš odnos do invalidnosti je predvsem odnos subjekt-objekt, oziroma delovni odnos, v okviru katerega je že skorajda vse do potankosti opredeljeno.

Na koncu lahko ugotovimo, da so invalidi že ves čas na nek način izključeni iz neposrednega odločanja o sebi in svojih problemih oziroma strategiji reševanja le-teh. Tako se ves boj bije za določitev pojma normalnosti, čeprav je tudi pojem normalnosti v svojem bistvu represiven. Pri tem je pravi dosežek premagati vse te "pomagalne dejavnosti", skozi katere morajo invalidi od otroka preko šolanja in usposabljanja v poklic in delo. To kaže, da je njihova sposobnost adaptacije visoko nadpovprečna, saj jih večina navsezadnje pride skoznje kolikor toliko "normalnih". Seveda morajo to plačati s hudimi psihološkimi travmami, vendar so pri tem vendarle sposobni delovati znotraj polja tolerance. Skratka, zadevo je treba obrniti in ne vprašati, kako in koliko so deviantni, ampak reči, da niso deviantni oziroma da so v mejah tolerance nenavadni. To potrjujejo uspehi posameznih invalidov. Če pa nas misel zanese na večino, ki je indiferentna, lahko z miselno primerjavo rečemo, da je tudi večina običajnih ljudi indiferentna do višjih idealov, kot so izobrazba, oblast, materialni prestiž v smislu superlativov, poslovnosti. Le to je, da se morajo invalidi prilagajati običajni realnosti, če hočejo doseči uspeh. Tako študij na običajnih fakultetah, delovno mesto na običajen način, prevozna sredstva itn., kar pomeni, da se lotevajo stvari, ki jih ne zmorejo ali vsaj zelo težko. Zato pa terjajo od države, naj jim ta manko nadomesti, čeprav ni država kriva za njihovo stanje, in tudi finance in druge materialne pravice niso tisto, kar je njihov manko oziroma hendikep.

LITERATURA

- ALTHUSER, Louis in drugi, **Ideologija in estetski učinek**, Cankarjeva založba, Ljubljana 1980.
- FOUCAULT, Michel, **Nadzorovanje in kaznovanje**, Delavska enotnost, Ljubljana 1984.
- FOUCAULT, Michel, **Vednost - oblast - subjekt**, KRT, Ljubljana 1991.
- RUTAR, Dušan, **Telo in oblast**, Dan, Ljubljana 1994.
- Strategija invalidskega varstva v republiki Sloveniji**, Ljubljana 1992.